

۱۹۰۵۰۵۲

نگاهی به اقتصاد آموزشی

مؤلفان

مهرداد وطنی

محمد رمضان پور

www.ketab.ir

سرشناسه	:	وطني، مهرداد، ۱۳۴۶ -
عنوان و نام پدیدآور	:	نگاهی به اقتصاد آموزشی/مولفان مهرداد وطنی، محمد رمضان پور.
مشخصات نشر	:	تهران: علم استادان، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	:	۲۷۸ ص.
شابک	:	۴۵۰۰۰ ریال 9-1-99053-978-622:
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
موضوع	:	آموزش و پرورش -- جنبه‌های اقتصادی
موضوع	:	Education -- Economic aspects
موضوع	:	آموزش و پرورش -- ایران -- جنبه‌های اقتصادی
موضوع	:	Education -- Economic aspects -- Iran
شناسه افزود	:	رمضان پور، محمد، ۱۳۵۴ -
رده بندی کنگر	:	۱۳۹۶ ۸/۶/۶۵ LC
رده بندی دیویی	:	۳۳۸/۴۱
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۱۰۹۰۵

نگاهی به اقتصاد آموزشی

تألیف:	مهرداد وطنی - محمد رمضان پور
کی‌طراح جلد:	موسسه مهرداد (محسن مولایی)
صفحه آرایشی:	موسسه مهرداد ۶۶۴۱۱۷۲۰
ناشر:	انتشارات علم استادان
نوبت چاپ:	اول/۱۳۹۷
تیراژ:	۱۱۰۰ نسخه
لیتوگرافی:	باختر
چاپخانه:	مهر
صحافی:	مهر
شابک:	۹۷۸-۶۲۲-۹۹۰۵۳-۱-۹
قیمت:	۴۵۰۰۰ تومان

کلیه حقوق این اثر برای انتشارات علم استادان محفوظ است.

انتشارات علم استادان: خیابان انقلاب- نبش خیابان ۱۲ فروردین
پساک ۱۳۱۴- طبقه اول- واحد ۲- تلفن: ۶۶۴۱۸۴۹۳

فهرست مطالب

فصل اول - کلیات، مفاهیم و سیر تطور اقتصاد آموزش و پرورش از دوره کلاسیک تا مدرن ۱۳

مقدمه	۱۵
مفهوم علم اقتصاد	۱۵
اقتصاد آموزش و پرورش	۱۶
اهمیت، مسائل و ابعاد اقتصاد آموزش و پرورش	۱۷
مفهوم آموزش و پرورش	۱۸
برخی از اهداف آموزش و پرورش	۱۸
عوامل اثر بر ساختار آموزش و پرورش	۱۹
سیر تطور اقتصاد آموزش و پرورش از علمای کلاسیک تا مدرن	۱۹
اقتصاد آموزش و پرورش از نگاه اقتصاددانان کلاسیک	۲۰
آدام اسمیت	۲۰
توماس رابرت مالتوس	۲۱
دیوید ریکاردو	۲۲
جان استوارت میل	۲۲
جان رمزی مک کولاک	۲۲
اقتصاد آموزش و پرورش از نگاه اقتصاددانان نئو کلاسیک	۲۳
کارل مارکس	۲۳
آلفرد مارشال	۲۳
جی آر والش	۲۴
فن تیونن	۲۵
اقتصاد آموزش و پرورش از نگاه اقتصاددانان مدرن	۲۵
سیمون کوزنتس	۲۵
تئودور شولتز	۲۵
ادوارد دنیسون	۲۶
زاکوب مینسر	۲۶
گری بکر	۲۷
جرج ساخارو پولوس	۲۷
مایکل تودارو	۲۸

۳۴	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۳۷	فصل دوم - سرمایه انسانی
۳۹	مقدمه
۴۱	نظریه سرمایه‌ی انسانی
۴۳	شاخص‌های توسعه‌ی انسانی
۴۵	شاخص توسعه‌ی انسانی و درآمد سرانه
۴۶	شاخص امید به زندگی (LEI)
۴۶	شاخص مرگ و میر کودکان زیر یک سال (IMR)
۴۶	شاخص فقر انسانی (HPI)
۴۷	شاخص توسعه جنسیتی (GEM)
۴۷	شاخص توسعه خرد (GDI)
۵۵	چالش‌های نظریه‌ی سرمایه‌ی انسانی
۵۶	نظریه سرزندگی
۵۷	نظریه فیلتر
۵۸	نظریه علامت دهنده
۵۸	سرمایه اجتماعی
۶۵	سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه اقتصادی
۶۷	نحوه تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر اقتصاد
۶۷	اثرات مستقیم
۷۰	اثرات غیر مستقیم
۷۰	تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر ساخت و انباشت سرمایه‌ی انسانی
۷۰	اثر سرمایه‌ی اجتماعی در خانواده
۷۱	اثر سرمایه‌ی اجتماعی خارج از خانواده
۷۲	اثر سرمایه‌ی اجتماعی بر نوآوری
۷۳	اثر سرمایه‌ی اجتماعی بر کارآفرینی
۷۳	اثر سرمایه‌ی اجتماعی بر کارایی دولت
۷۴	اثر سرمایه‌ی اجتماعی بر کارایی و بهره‌وری
۷۵	اثر سرمایه‌ی اجتماعی بر جامعه مدنی
۷۵	پیشنهادهایی برای سیاست‌گذاری
۷۷	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۷۹	فصل سوم - فواید اقتصادی آموزش و پرورش

۸۱	 مقدمه
۸۱	 فواید اقتصادی آموزش
۸۱	 فواید خصوصی آموزش
۸۲	 فواید مستقیم خصوصی
۸۲	 فواید غیرمستقیم خصوصی
۸۳	 فواید اجتماعی آموزش
۸۳	 فواید مستقیم اجتماعی
۸۴	 فواید غیر مستقیم اجتماعی
۸۷	 انواع هزینه‌ها
۸۷	 هزینه‌های پولی و هزینه‌های فرصت
۸۷	 هزینه‌های پولی
۸۸	 هزینه‌های فرصت
۸۸	 هزینه‌های سرمایه‌ای: هزینه‌ای جاری
۸۸	 هزینه‌های سرمایه‌ای
۸۸	 هزینه‌های جاری
۸۸	 هزینه‌های متوسط و هزینه‌های نهایی
۸۸	 هزینه‌های متوسط
۸۹	 هزینه‌های نهایی
۸۹	 هزینه‌های بخش خصوصی (توسط مردم)
۸۹	 هزینه‌های خصوصی مستقیم آموزشی
۸۹	 کمک‌های خانواده به آموزش
۸۹	 هزینه‌های خصوصی غیر مستقیم
۸۹	 آموزش و پرورش، مصرف یا سرمایه‌گذاری؟
۹۰	 کالاهای مصرفی
۹۰	 کالاهای سرمایه‌ای
۹۲	 جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۹۳	 فصل چهارم - فراگیران: طیف‌های حاشیه‌ای و اقتصاد
۹۵	 مقدمه
۹۶	 تعاریف و اصول پایه
۹۶	 تعریف آماری جمعیت:
۹۶	 جمعیت فراگیران:

۹۶	در سطح خرد:
۹۶	در سطح کلان:
۹۶	فراگیر:
۹۶	مدرس:
۹۷	مؤسسه آموزشی:
۹۷	نظام آموزشی:
۹۷	آمادگی:
۹۷	آمادگی یادگیری:
۹۷	آمادگی تحصیلی:
۹۸	فرض برمال بودن توزیع:
۹۸	ارتباط بین میزان همگنی و شکل هندسی توزیع آن:
۹۸	همگنی و کارایی:
۹۸	سطوح خرد و کلان نظام آموزشی:
۹۹	تفاوت فراگیران به لحاظ آمادگی یادگیری و آمادگی تحصیلی:
۹۹	دیدگاه‌های رایج در قبال تفاوت‌های فراگیران به لحاظ آمادگی تحصیلی:
۹۹	دیدگاه یکسان‌گرا:
۱۰۰	دیدگاه دو طیفی:
۱۰۰	دیدگاه سه طیفی:
۱۰۱	دیدگاه‌های پنج طیفی و بیشتر:
۱۰۲	طیف‌های آمادگی تحصیلی در ابعاد و سطوح فراتر از کلاس:
۱۰۳	حاشیه چپ نظام‌های آموزشی:
۱۰۳	حاشیه راست نظام‌های آموزشی:
۱۰۴	چالش اقتصادی نظام‌های آموزشی در قبال حاشیه‌ها:
۱۰۴	اصل بهره‌وری بیشتر آموزش در گروه‌های همگن‌تر:
۱۰۵	اصل آستانه اثربخشی:
۱۰۶	اصل وارونگی هزینه‌ها در اقدامات و فعالیت‌های آموزشی:
۱۰۷	اصل تداوم حمایت‌های حاشیه‌ای:
۱۰۸	رویکردهای قابل اتخاذ نظام‌های آموزشی در قبال طیف‌های حاشیه‌ای:
۱۰۹	نقدی بر نظام‌های راست‌گرا:
۱۱۰	نقدی بر نظام‌های چپ‌گرا:
۱۱۱	شاخص‌های ارزشیابی عملکرد در نظام‌های چپ‌گرا و راست‌گرا:

۱۱۱	برخی از راهکارهای اجرایی تأمین هزینه مورد نیاز حاشیه‌ها
۱۱۲	نگاه‌های خلاقانه
۱۱۳	دیدگاه تعریف ناحیه بحرانی
۱۱۳	دیدگاه بی‌نیاز دانستن نسبی طیف راست
۱۱۴	نگاه به طیف راست از دیدگاه فرار مغزها
۱۱۶	تحلیلی بر طرح‌ها و اقدامات بر شمرده شده در بندهای ۱۵ و ۱۶
۱۱۶	معرفی برنامه‌های ویژه فراگیران نخبه و با استعداد
۱۱۷	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۱۱۹	فصل پنجم - آموزش و پرورش و فرآیند توسعه اقتصادی
۱۲۱	مقدمه
۱۲۲	آموزش و پرورش، اهمیت و جایگاه آن در جامعه انسانی
۱۲۲	مفهوم توسعه اقتصادی
۱۲۳	تفاوت مفاهیم توسعه اقتصادی و رشد اقتصادی
۱۲۴	رابطه بین فرآیند توسعه اقتصادی، آموزش و پرورش
۱۲۵	رابطه دو سویه و تعاملی بین آموزش و پرورش و نظام اقتصادی
۱۲۷	نظام آموزشی و بهره‌وری اقتصادی
۱۲۸	آموزش و پرورش، سرمایه انسانی و فرآیند توسعه اقتصادی
۱۳۱	آموزش و پرورش چگونه به رشد و توسعه اقتصادی جامعه کمک می‌کند؟
۱۳۱	رویکرد همبستگی
۱۳۲	رویکرد باقیمانده
۱۳۳	رویکرد پیش‌بینی نیازهای بازار کار
۱۳۴	رویکرد تحلیل هزینه - فایده
۱۳۵	انواع تأثیرات نظام آموزشی بر فرآیند توسعه اقتصادی
۱۳۷	محاسبه نرخ بازگشت سرمایه به نظام آموزشی
۱۳۹	نقش آموزش عالی در فرآیند توسعه اقتصادی
۱۴۱	شیوه‌های مؤثر حمایت دانشگاه‌ها از فرآیند توسعه اقتصادی
۱۴۲	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۱۴۵	فصل ششم - منابع تأمین مالی بودجه آموزش و پرورش و آموزش عالی
۱۴۷	مقدمه
۱۴۷	مروری بر سابقه تاریخی تأمین مالی آموزش
۱۵۱	اعتبارات آموزشی

رویکردها و روش های تخصیص بودجه	۱۵۲
بودجه ریزی متداول سنتی	۱۵۲
بودجه ریزی افزایشی	۱۵۲
بودجه ریزی برنامه ای	۱۵۲
بودجه ریزی عملیاتی	۱۵۲
نظام طرح ریزی، برنامه ریزی و بودجه ریزی (P.P.B.S)	۱۵۳
سهام اعتبارات آموزشی از بودجه دولت	۱۵۴
هزینه ها و مخارج آموزشی	۱۵۵
نحوه تهیه و تنلیم اعتبارات فعالیت های جاری هزینه ای	۱۵۹
نحوه تهیه و تنظیم اعتبارات طرح های عمرانی سرمایه ای	۱۵۹
منابع مالی عمومی و خصوصی	۱۶۰
ساز و کارهای زمین و منابع مالی آموزش	۱۶۱
نشانگرهای کمی کیفیت	۱۶۴
مقایسه سطوح مختلف نظام آموزش	۱۶۷
تجارب بین المللی	۱۷۰
جمع بندی و نتیجه گیری	۱۷۳
فصل هفتم - کیفیت و ارزشیابی کیفیت نظام آموزشی	۱۷۷
مقدمه	۱۷۹
تعاریف و مفاهیم	۱۷۹
ارزشیابی آموزشی	۱۸۰
مراحل فرایند ارزشیابی	۱۸۱
شاخص های ارزشیابی آموزشی	۱۸۱
تاریخچه ارزیابی آموزشی	۱۸۲
کیفیت در نظام آموزشی	۱۸۴
جایگاه تضمین کیفیت	۱۸۶
رویکردهای مختلف در خصوص کیفیت در بخش آموزش عالی	۱۸۷
تأثیر بین المللی شدن بر کیفیت آموزشی	۱۸۹
کیفیت آموزش عالی از جنبه سیاست گذاری و سرمایه گذاری عمومی	۱۹۱
اقتصاد دانش محور و نقش آن در کیفیت آموزش	۱۹۲
مشکلات و موانع پیش روی امر ارزشیابی کیفیت در آموزش عالی ایران	۱۹۳
الگوی اعتبارسنجی	۱۹۴
مفاهیم و تاریخچه اعتبارسنجی	۱۹۴
اعتبارسنجی نقشهای زیر را بر عهده دارد:	۱۹۴

۱۹۶	کارآیی نظام آموزشی
۱۹۷	کارآیی درونی آموزش
۱۹۹	کارآیی بیرونی آموزش
۲۰۰	قانون برنامه چهارم توسعه، برای ارتقای کیفیت
۲۰۰	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۰۳	فصل هشتم - بازاریابی آموزشی در آموزش و پرورش
۲۰۵	مقدمه
۲۰۶	تعریف بازاریابی
۲۰۸	ابعاد و ناگون بازاریابی
۲۰۹	بازاریابی و روش
۲۰۹	کارکردهای بازاریابی
۲۰۹	زمینه‌های بازاریابی
۲۰۹	بازاریابی خدمات
۲۱۰	طبیعت و ویژگیهای خدمات
۲۱۱	انواع بازاریابی
۲۱۴	مدلهای آمیخته بازاریابی
۲۲۲	بازاریابی داخلی
۲۲۷	بازاریابی متقابل تعاملی / رابطه‌مند
۲۲۹	بازاریابی مستقیم
۲۳۱	بازاریابی کارآفرینانه
۲۳۱	بازاریابی آنلاین یا اینترنتی جدید
۲۳۲	بازاریابی آموزشی
۲۳۳	خصوصی‌سازی نظام آموزشی
۲۳۵	بازاریابی آموزشی در آموزش و پرورش
۲۴۱	بازاریابی آموزشی در آموزش عالی
۲۵۱	بازاریابی آموزشی در سازمان‌ها
۲۵۲	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۵۵	منابع و مأخذ
۲۵۷	منابع فارسی
۲۶۸	منابع لاتین

اقتصاد، به خودی خود، جزو لاینفک هر مؤسسه، سازمان یا نظام مدرن تلقی می‌شود. نظام‌های آموزش و پرورش و آموزش عالی نیز از این اصل کلی مستثنی نبوده و نیستند. بسیاری از صاحب‌نظران، اقتصاد را موتور محرکه مدیریت می‌دانند. در حوزه آموزش و پرورش از حدود یک قرن پیش، با ظهور نظریات کلاسیک و باتوجه ویژه اقتصاددانان به سرمایه انسانی، اقتصاد آموزش و پرورش، به یک حوزه علمی متمایز تبدیل گردیده که تا به امروز تحولات، نظریات و مکاتب مختلفی را به خود دیده است.

مجموعه این نظریه‌پردازی‌ها در طول زمان منجر به شکل‌گیری مجموعه‌ای از اصول ثابت در دو سطح خرد و کلان گردیده که امروزه مورد توافق همگانی است. اما در شرایطی که اصول و مبانی اقتصادی معمولاً در طول زمان ثابت هستند، مصادیق، مسائل و چالش‌های اقتصادی در ادوار، زمینه‌ها و نظام‌های مختلف می‌تواند متفاوت باشند. این مأموریت جامعه علمی است که هم نسبت به آموزش اصول و مبانی اهتمام ورزد و هم نسبت به شناسایی و پردازش علمی مصادیق روز اقدام نماید.

در کشور ما خوشبختانه منابع ارزشمندی در خصوص مبانی و کلیات اقتصاد آموزش و پرورش به رشته تحریر درآمده است. لکن مباحث و مسائل اقتصادی نوین، به نسبت، کمتر مورد تدوین و تألیف قرار گرفته است. به همین سبب، هم به عنوان یک نیاز علمی (برای دانشجویان و پژوهشگران) و هم به عنوان یک نیاز اجرایی (برای مدیران و سیاست‌مداران آموزش) یک خلاء جدی در این حوزه احساس می‌شود.

بر همین اساس، گروه مدیریت آموزشی دانشگاه سمنان از اندای سال ۹۳ بر آن شد تا با یک بررسی و نیازسنجی نسبتاً جامع، برخی از مسائل، مباحث و مباحث نوین در حوزه اقتصاد آموزشی و پرورش را در قالب یک منبع علمی (کتاب حاضر) تدوین نماید.

در فصل اول این کتاب، کلیات، مفاهیم و سیر تطور اقتصاد آموزش و پرورش از دوره کلاسیک تا مدرن، اجمالاً مورد بررسی قرار می‌گیرد. در فصل دوم، نظریه سرمایه‌های انسانی به عنوان یکی از پایه‌ای‌ترین مباحث در اقتصاد آموزش و پرورش ارائه شده و جنبه‌های نوینی از آن مطرح می‌گردد. فصل سوم به فواید اقتصادی آموزش و پرورش در دنیای امروز می‌پردازد. در فصل چهارم، مباحثی کاملاً جدید تحت عنوان فراگیران؛ طیف‌های حاشیه‌ای و اقتصاد، معرفی و بسط داده خواهد شد. فصل پنجم به فرآیند توسعه اقتصادی آموزش و پرورش پرداخته است. در فصل ششم یکی از چالش‌های بسیار جدی نظام‌ها و مؤسسات آموزشی در دهه اخیر یعنی منابع تأمین مالی بودجه آموزش و پرورش و آموزش عالی مورد بحث قرار می‌گیرد. در فصل هفتم، کیفیتی و ارزشیابی کیفیت در نظام آموزشی از منظر اقتصادی مورد بحث قرار گرفته و فصل هشتم به بازاریابی آموزشی به عنوان یکی از وجوه برجسته اقتصاد آموزش و پرورش در دهه جاری اختصاص یافته است.

یادآوری این نکته ضروری است که مباحث این کتاب به هیچ وجه به عنوان جایگزین و حتی رقیب

برای اصول و مبانی این علم تلقی نمی‌شوند. بلکه صرفاً به عنوان مباحثی نوین و تکمیلی در کنار مباحث اصلی اقتصادی در این حوزه قابل استفاده‌اند. امید است مباحث این کتاب در گشودن چشم-اندازهای جدید برای سیاست‌گذاران آموزشی، مدیران اجرایی در مدارس، دانشگاه‌ها و واحدهای ستادی آموزش و پرورش و آموزش عالی، مفید واقع شود. همچنین امید است دانشجویان و پژوهشگران علاقه-مند بتوانند بهره کافی از آن ببرند. با توجه به اهداف و محتوای کتاب، می‌توان این کتاب به را به عنوان یکی از منابع تکمیلی در کنار منابع اصلی درس اقتصاد آموزش و پرورش در رشته مدیریت آموزشی توصیه نمود. از اساتید و صاحب‌نظران ارجمند انتظار می‌رود با انعکاس نقدها و رهنمودهای علمی، امکان پربارتر شدن مجموعه حاضر در چاپ‌های بعدی را فراهم سازند. در خاتمه لازم می‌دانم مراتب قدردانی خود از همکاران شایسته خانم‌ها: دکتر لاله جمشیدی و دکتر سکینه جعفری و آقایان: دکتر سعید مرادی و دکتر احمد نامنی در مراحل تحقیق و تألیف این اثر، صمیمانه ابراز نمایم.

مهرداد وطنی

محمد رمضان پور